

המאסף

חודש אייר ה'תקס"ט

איך נשיר

שיר חודש זה, אף אם בא במקפר ירחי הזמיר, הלא נהפך
לקינה שירנו, ועונבנו לקול בוכים; כי למשמע און דאבה
נפשנו, מקול כהי הבא אלינו מקהלת **ראטטרדאם**,
מיוס ז' אייר תקס"ט, וכה נכתב לנו.

גליל שבתון העבר (ליל ו' אייר) היה ליל צרה ומבוכה
לכל באי שערי קהלתנו, וירב בבית יהודה תאניה ואניה,
כי שפך ה' עלינו חרון אפו, עלה המות בחלוננו ולקח
ממנו עטרת ראשנו, נזר דורנו, ה"ה מורנו ורצנו הרב
המאור הגדול המכס הכולל מהו **אריה לייב** ז"ל,
אב"ד דקהלתנו ואגפיה, בע"ה ספר **בני אריה**.
הנה הוא מת בלא עתו מיתה פתאומית בליל ה"ל וכקבר
בכבוד גדול היום יום א' ז' אייר. כל אשר יודע גודל
יקר ערך האיש הגדול הזה, חכמתו צדקתו וענותתו,
יספד ויבכה אתנו על אבדן הגדול הזה.

[ר י]

והנה לכבוד החכם הצדיק הכ"ל , אשר רב ערכו נודע
 לנו , כשים זכר מפעלותיו וצדקותיו במכתבנו , וכבר
 ערכנו דבריו אל בן היונוח הזה , ה"ה הרב החכם התורני
 מהו' **אברהם שי** , אשר כעת אב"ד בקהלת **מעזריטש**
 במדינת פולין , ובקשנו מאתו לכתוב לנו תולדת חייו המנוח
 הכ"ל , ומיד בהגיע מכתבו לידינו כעתקוהו במאסף *
 ד"ה ?

א

ענינים שונים

ספורים ממלכות חינוך

(הפמ"ך)

ישתומם כל רואה חומה הגדולה , הננויה מן חוף נאנקינג
 עד מדברות הטארטרי . ארכה אף וארבע מאות מיל למדק
 אנגליא , והוא למדק גרמאני לערך שלוש מאות וששים .
 גובה החומה הואת עשרים מדות הרגל , ובנקעה שלשים .
 בין כל מהלך רניע איל ממדלים בנוים , רחבם עשרים מדות
 הרגל , ועל המנדלים יעמדו על משמרום נושקי קשת
 לבגון את הארץ . אנשי חינוך בנו את החומה הנצורה הואת
 להיות להם למחסה מפני שכיניהם העאטארן , לבגלי יבואו
 במרסם לשלול שלל ולבזבז . אולם אנשי העאטרי הרסו
 לעיתים על החומה , וי"בו לארץ וילכדו מחוות ופלאים
 ויגרשו וישביהם , וישבו המה שם עד הנה .
 חזרת הכומרים ספרו לנו , אנשי חינוך יקצונו במקלעות
 ובכלי

ובכלי חורש אֵין אֵת הַסֵּרִים הַגְּדוֹלִים וְהַנְּכוּסִים / עַד יִתְאַדְרוּם
כְּדֹמוֹת אֶרֶץ חוֹ נִמַּר וְכַהֲנָה • נִפְלֵא הִיא אֵת אֲשֶׁר סֵפֶר לֵנו
הַכּוֹמֵר בְּרִשְׁיָנִי / הוּא רֹאֵה הַר גְּדוֹל כְּדֹמוֹת אֶדֶם / וּבִרְחוֹק
שְׁלֹשָׁה כְּרִסְאֹת רֹאֵה עוֹד חוֹטְמוֹ וְאוֹזְנוֹ • —

רְשׁוּיָה לְכָל אֲנָשִׁי חֵינָא / כְּמוֹ כָּל אֲרָצוֹת קֶדֶם / לִישָׁא
נָשִׁים רְבוֹת • אֵךְ גְּדֻלָּה קִנְיָא בְּעִלְיָהן • וְהִדָּת נִתְּנָה בְּחִינָא
שְׁהֵנְשִׁים בַּל תִּדְבַּרְנָה אֵךְ עַם אֲבוֹתֵיהֶן וְעַם אֲחֵיהֶן • כָּל אִשָּׁה
הַדּוֹבֶרֶת עִם אִישׁ אֲחֵר כְּמִנְאִפְתָּת תִּחַשֵׁב / וְעַל מוֹקֵדָה תִּשְׂרָף •
מִשְׁלַחֵי אִירֹפֶא לֹא נִלְכְּדוּ בַּפֶּחַ הַהֶבֶה / וְחֻקֵּי חֵינָא כָּל
לֵבם יִנְאָרוּ / לֹא בָקְשׁוּ אֶהְבָּתָן וְלֹא קִרְבוּתֵיהֶן יִחַפְּזוּן / כִּי
נָנוֹת חֵינָא נִעְדְּרִי יוֹפֵי הֵנָּה / לֹא חָן לֹא תֵאֵר וְלֹא הִדָּר לֶהֱן •
עֵינֵיהֶן קֻטְנוֹת / חוֹטְמוֹן מִעֻבָּה / וּפְנֵיהֶן כְּלָנֶע נִחוּשָׁה / וְתֻקְטָן
עוֹד וְזֹאת בְּעֵינֵיהֶן / הוֹסִיפוּ עוֹד עַל זֶה סֵרַח טַפְס / יַעֲפְרוּ
וְכִבְשׁוּ פְנֵיהֶן בְּחֶבֶק לֶהֱן / לַעֲיִן בֶּן הַכֹּהֵן הַשְּׂנוֹאֵה לֹא יִכִּיר •

עוֹד חֹלֶת גְּדוֹלָה הִיא לֶהֱן / תִּגְעַל נֶפֶשׁ הַרוּחָה / הֵן
הֵנָּה רְגֵלִי הַנָּשִׁים / אֲשֶׁר בִּילְדוּתָן יִכּוּפוּ כְּפוֹף הַאֲלֻנְעוֹת לִמְעָה
מִן הַרְגֵל / וְיִכְבְּשׁוּ וְיִקְשְׁרוּ הַרְגֵל אֲחִיץ וְחוֹק בְּמִכְנֶשׁ לֵל
תּוֹכֵל פְּנוֹת לִימִין חוֹ לִשְׂמָאל • תִּשְׁוֶה הַרְגֵל מִן בַּת חֲמִשִּׁים
לְרֵגְלֵי יִלְדִים הַקְּעֻנִים בְּאֲרָצָנוּ • שְׁעֵרוֹת רֹאשָׁן הַשְּׁחֹרִים
יַעֲבֹתוּ וְיִשְׁתַּרְנוּ / יִרְפְּדוּ רֹאשָׁן וְיַעֲנִדוּ עֲלֵיהֶם כְּרִסְאִים
וְשׂוֹשְׁנִים / אֲלֻמוֹגִים וּדְנָרִים הַמְּבִרְיָקִים •

גְּדֻלָּה מֵאֹד תִּשׁוֹקֵת אֲנָשִׁי חֵינָא לְהַרְגֵל תְּנוּעַת אֲזָרִים
(Gymnastische Übungen) / כְּמוֹ חֲבוּק הַיָּדִים
(Kampf-Spiele) / רִקּוּד עַל הַחֹבֵל / אֲחִיזוֹת עֵינִים
(טַחֲשֻׁעִנִּי טַפִּירִיָּא) • גַּם יֵשׁ לָהֶם נְמוֹת הַשְּׁחֹק
(Theater) / וּמַחֲוֹת הַנֶּעֱמָה (optische Vorstellungen)
עַל נְמוֹת הַשְּׁחֹק יִזְמְרוּ שִׁירֵי אֲהֵבִים / נִוְסֵם הַהֶבֶה
יִסְפְּרוּ / אֵיךְ שִׁפְרָה נִחֲלַת אִישׁ / אִם יַעֲלֶת חָן נִפְלָא
לֹן לִחֲבֵל / יִנְלָה יִמְיוֹ נָגִיל וְנִנְעִימִים / אִם כִּשְׁרוֹן
מַעֲשִׂיהָ יִתְאַדְרוּ עַם יוֹפִיהָ • גַּם הַמּוֹת לֹא יִנְתֵּק מִיִּתְרֵיהֶן
הַהֶבֶה / יִלְכוּ אֲחוּזֵי יָד תּוֹךְ גִּיא לְמֹמוֹת וְלֹא יִתְפַּרְדּוּ /
רוּחַם תִּעְוֹף אֵל מַעֲוֵנֵי שָׁמַיִם / אֵל הַדּוֹם לְבָבוֹת /

[ריב]

והוא יסקיף עליהם נחמלה / יחדש נעוריהם / יוסיף להם ניל
ונחת אלף חושים מאשר יתענגו בתבל אשר עזנו . —

אולם שירי ענגים כגול הוא להם / גם כל לוח וספר /
אשר ימלאו כמו דופי ושמלה / יחרמו / ובעליו עמו באש
ישרפו . המוסר הוא להם לקו / והלדקה למשקולת . כאמנה
רוחם / לא ילירו לכל נזר / יקרה להם אף נפש נמלה /
יכמרו רחמם על כל נכרחים / יכבדו פועלי דק / ויאהבו
פועי טוב . יכבדו מלכס ויבזוהם במאד מאד / ישליכו נפשם
מנגד למען פשות רגזם . גם אחרי המות יעשו כבוד
לאבותם / יקיימו להם מזנת חן / יחרמו שמוסם לזכר עולם
גם במשכנותם על המשקיף . ננין גדול ונפלא נועד בארץ
חינא / ונשם בית אביה (אמטרהויו) יקרא / כי שמות
אבותם חקוקים בקירות הבית / ושם יעלו שנה בשנה לנפול
על הארץ ולכרוע בדרך / למען הראות לאבותם הכנעם
ויראהם . — ילינו ויחננו מתיבה כל השנה ערם יקננו
אותם בבית המועד לכל חי / כל השנה יתאבלו הספד מר /
וגבל חזנות קינה ונהי יסאו / וננדי לבן יעטפו (כי זה ננדי
אבלותם) עד כי תמו ימי נכיותם . כה יגלו ימיהם אף
בעשית טוב ודק / וכה יגדלו בניהם על ברכיהם / יורו למו
הדרך אשר ילכו בה / והמעשה אשר יעשון . אשרי העם
יודע אלהיו / ובאור פניו יהלכנו . —

האב לא ינחיל את בניו כבודו ויקרו . אם הבן הלך
בדרכי אביו / ובני עמו יעידון כי טובות עשה / או נבחר
להיות פקיד או נביז . אם ימות אחד מן שרי משגיחים /
יבוקר ויבוקש בספר הזכרונות / אשר זו נרשמים מעשי כל
איש ואיש מן כל ארצות חינא / ואשר לו הלדקה והיושר /
הוא הנבחר / ולו נתן משמרת הנעדר .

מעמד הסוחרים כבוד בעיני העם / ובעיני יודעי בינה
והונים בחכמה . לבס ידמו כן יאמרו : תשוקת הסוחרים היא
לזכור הון ולאסוף זהב / זאת ידיח לבס לסור מדרך העוב /
כי הכסף יצטר / על כן שנו בראיה פקו פליליה . —

לא יאומן כי יסופר / כי יש בנייהם אנשים העושים
מסחר עם נחשים וטקרינים / דלת העם יחבל נחשים /
והמה ארוחקס תמיד / יש מהם אוכלים כלבים וחקולים •
פליגיוס כקב / אנשי רומי נקנו כסף רב מחיר כלב היונק /
ולדעתם הוא הנכסר מכל מאכל אשר הוכן לפני מלך •
גם בחינה דל וסלך ידרכו על מפרץ בית העשיר /
לבקש פיסת בר להשקיע רענונם • אלה יבנו / אלה ישחקו
ואלה ישימו נפלאות • אשר סוליוואן ראה עני אחד / אשר
הרחיב גרונו / ושם נחש גדול בפיו / והנחש ירד סוף צטנו /
אך קלה קטן ממנו נראה חולה • רקח אחד כל רואהו / שם
פחדו פחד לגעת בצטנו / כי האמינו חמת חנינים בקרנו •
לשוא ספק העני את כפו / לשוא קרץ צעיניו לכל הנלבים
עליו לבא לעורמו / כי לא קמה רוח בקרנס / וייראו מנשט
אליו • לולא היה המושיע באמתחתו / אל יהי' מושך הנחש
מבטנו • אך חיש הוליא קוף מאמתחתו / וינכר הקוף פיו
על פיו / ויאלחו את הקלה ויוליא הנחש חולה עודו חי לציני
הרואים • וישחק העני מאוד על מורד לב רואיו / והנעיח
להם / כי אך לנסחם צעק לעורה • ככלות השחוק הוה /
הלך הקוף אל הנלבים / ונידו קערה לננוס לידה ומזון
לאדוניו • וכמה רבות •

(ויתר במחברת הבאות)

מאיר שלעזינגר •

חורבן עיר נינוה (I)

נינוה היא בעיר הגדולה מהלך שלשה ימים / (י"ב פרסה)
והיה

(I) הספור הוה נעתק מהקדמה הגדולה והמופארה סלת
למכתה

והיא עיר מושב מלכי אשור / על ירכתי חדקל קדמה וימה /
 אחת מהערים הנושנות והמפוארות בימי קדם • ועתה העיר
 העליזה הוזה מושפלת עד שאל תחיה / כדבר ה' אשר
 דבר ביד עבדיו הנביאים (זכריה / נחום) • דע כי עד היום
 נראים במרחק שבעה או שמונה פרסאות למעלה ממאזור
 על כני קדמה לנהר חדקל גלי אננים גדולים / ויושני הארץ
 הביא אווירים כי הרבות נינוה המה / ועל גל אחת גבוה
 עומדים בתים רבים נקראים (עסקי מאוול / אלע מאוול) /
 ויושניה אומרים שש קברו של יונה / וסמוך לו אהל אחד /
 (קאפעלל) והיא לפי דבורס דירת יונה והיראים הולכים שם
 להתפלל • ועתה דע לך קורא נעים / אחרי כי רוב פסוקי
 ספר נחום כדברי הספר החתום המה / לאיש אשר לא ידע
 קורות ואופן חורבן נינוה / ע"כ חפשונו בספרים ולקטנו את
 אשר מלאנו / ולא העלנו על מכתב רק אשר מסכים לדברי
 הנביאים הקדושים • והא לך מעשה חורבנה בקצור : אשר
 חדרן מלך אשור הנוכח בנאוב / הוא סרדנפאר (שם
 מורכב מן אשור (אסור) חדרן פול) הנוכח בדה"י לעמים /
 מלך טפס אשר כל ימיו משך ידיו את לולאים בית הנשים
 (הארעס) אשר לו / וימלוך על בני ערב ונבל פרס ומדי
 הנם כי היו להם נלינים מבני עמם • ויהי היום ויתמרמר
 לב בעליועם שר נאב נבל על סרדנפאר / וידבר על לב
 מרעהו צרבאצעס שר נאב מדי לפחותו להיות ידו אקו
 למרוד במלך לאמר / את זה חוייתי בנכונים / אחת תמשול
 על אשור / ואתה תשליך ארצה תפארת גאון אסרחדון !
 ויקשד ארנאלעס וישמע לקולו / ויקשר קשר עם שאר שרי
 הצבא

למנחה אשר כתבו חכמי דעסויא / המעתיקים ספרי
 הרי עשר / בראש העתקות • ולמלאות רצון רבים
 מקוראי מכתבי המאסף / הרוצים לדעת קורות קדם / ואין
 להם אונרות ספרים כפי האורך / לכן העתקנוהו פה עוד
 הפעם • ד"ה

הנבא לאמר להם הנה כלנו חלנו מחמת מלך אשור / ועתה
הנה נתחכמה לו / ונשלחה נזיד / ונהרגנו בערמה / ונשיבה
מלכות הרשעה הזאת מן הארץ • הנה אנחנו מובילים מדי
שנה בשנה חיל העור (הילפטרופען) / ועתה נקבצו חיל
גדול ונבוא אל העיר נעח / ונהרגו את כל הקמים עלינו /
ויהי כאשר זממו כן עשו • ויבאו על העיר בפקע פתחים /
ועמדם ארבע מאות חלק איש אנשי חיל • ויהי כנוחם ויוגד
הדבר למלך / ויקם וילך לקראתם / ויכס מכה גדולה עד
מאות זה שלש פעמים וירדף אחריהם עד קצה גבול ארץ
כשדים ; המה ראו כי כלתה חליהם הרעה / ויאמרו לשון
לארצם • ויהי כשאנש בעליוצם החווה את קול המליכים /
וירח מאוד לנפשו / ויאמר בלבו עתה יהרגוני על אשר
חוייתי להם משאות שוא / וילך ויפחה את ארנאלעם עוד
הפעם לאמר / חוייתי בנוכנים / כי לימים עוד חמשה חקום
לנו תשובה / וישמע ארנאלעם גם בפעם הזאת לקולו / ולא
שב לארצו • ויהי מדי היותם פה / ויוגד להם כי בא יבא
עם כנז מבאקטריען (נוף פרסי) להיות למלך לעור /
וישלחו הקושרים לקראתם לפתוחם / להיות אתם ולשלוח יד
במלך • ויקשינו לקולם / וישלימו אתם / והמלך לא ידע
את אשר נעשה / וישב את שרי נבאיו לחבול ולשתות / כי
לבו נכון נעוה הי' בחילו כי רב הוא / גם זכר אדיריו אשר
יבואו לו מארץ באקטריען / וישמו וישכרו עד מאד (כמנהגם)
בעת הנזחון • עין דניאל ה' • ויהי המה חובלים ושוקים
שכור לפני שער העיר / ויקומו הקושרים עליהם נאישון
לילה / ויהיוסם ויכו גם מכה גדולה עד למאד / והמלך
והנשארים חומתם נסו להמלט על נפשם • ויהי כראות
המלך / איך נפלו בגוריו / וכי כשל עור / ויחץ את הפס
לשני מחנות / הימנה האמת ומלכס נראשם נשורה בעיר
לסוכך עליה / והמחנה הנשאר נתן המלך יד שלמון אחי
אשתו שר נבאו ללכת לקראת הקושרים לשדה / והקושרים
קמו גם עליו / ויכו בו פעמים מכה גדולה עד אשר נהפך
חלק

חלק גדול ממי חדקל והיה לדם מדם ההרונים . וירא המלך
 כי חולה ידו , וישלח מלאכים בכל גבולו לבוא לו לעזר , אך
 לא להועיל היו שלוחיו , כי כל שומעי רעתו שמו , ורבים
 מעבדיו פרקו עולו מעל נאצריהם . והיה כראות המלך כי
 כלתה אליו הרעה , וישלח את בניו הקטנים לקאפאדאציען
 (הכל אחד על נהר קאפאדאקס) , ויוחר הוא ומחנהו
 בעיר . אולם עוד לא פג לבו , כי האמין לקול מכשפיו
 לחמר , לא תלכד העיר עד אשר יהפך הנהר לשנוא את
 עמו , והמורדים עלו עליו בפעם הרביעית , ויגורו על
 הציר , וכתב העיר במצור שלש שנים , ולא יכלו לה , כי לא
 שלם עון גבוה עד הנה . והיה היום כי פקד ה' על פרי
 גודל לבב מלכי אשור , ויעבור הנהר חדקל חקו , ויפרוץ
 בחומת העיר כחצי פרסה . וירא המלך כי הפך הנהר לשנוא
 את עמו , וימס לבבו , ויאמר עתה יקומו עלי ענדי ללחק
 בי ואבי לשמאה בעיניהם , וילו להקים מדורת עזים ואש
 בארמונו , וישם עליו את כל רכושו והמגו אשר אספו בבית ,
 גם פלגיו אשר לא עלו עליו , ותאחז אש ותאכל אותם .
 ויבואו האויבים העירה , ויורישו אותה , אך גבוה לא שלחו
 את ידם , כ"א הרשו ליושבי העיר לקחת כספם וזהבם אסם .
 אולם מחרדת אל אשר נפלה על יושבי העיר אין אחד מהם
 מפנה לבו , וינוסו כלם בחוסר כל להמלט על נפשם עד
 אשר העיר העליוה הזאת , אשר עקולה חסו כל הבוים ,
 נשארה ניה כמדבר חרב מאין אדם . (ולדעת קצת לא
 מרבה העיר עד בא זיאקסארטס , אחי אשתו של נבוכדנצר ,
 אשר היה עמו בעזה) .

שיחה בין יכין ובין בעז

יכין

השלוש לך בעז מיודעי ? לראותך עוד בארץ החיים
לא כללתי .

בעז

שלוש ! עודנו חי / אך רע עלי מעשה החיים .

יכין

מדוע ככה במר נפש מדבר ? הלא שמנת עבדת כשית /
ואתה מחלונן על החיים ! הגידה לי היה איפוא היית כי
זה שנתים לא ראיתי פניך ?

בעז

לשוט בארץ ולהתהלך בה שמתי לדרך פעמי / לראות
בפתאים / ולהבין בני אדם / לדעת מעללי אנוש / היה
יבשר לברם לי / למען אשמור חס וארעה אמונה ולשכון
בארץ אחת נטח ושאתן . אך פניתי ללפון סובב הולך הייתי
אל דרום / והנה רוח בני אדם אחת היא / הכל פה יחדו /
נאלחו אין עושה טוב אין גם אחד . איש ברעהו ינגוד /
העשיר ימאס רש / והדל יבקש רעת בואל טובו / הגדול
יעשוך את הקטן / והקטן יחניף את הגדול / ובקרבו ארבו .
מרבה הונו בנשך ילכש באש ובאון / יגדל עקב על אין עזמה .

יכין

דוש ! לא אוסיף עוד שמוע מדבר הזה . החכם יבקר אך
מעללי נפשו / ויחמול על שגגת זולתו . נושא עון ימלא הולכי
ישר רבים / ופוקד על פשעים אך נגע וקלון לנגד עיניו .
נפש אדם תבקש אך טוב / אך הנסיון חיד ומוקש הוא
להנכשלים בו . אשרי להנצלים ממנו / ועוד לבבר אס לא
יאונה לו כל און . לכן אל תמן את פיד לחטוא בשרך /
ועלור

[ריה]

ועלור במלין מלשפוט טרס חנחן / ואל חרבה לבקר מומי
בני אדם • — אך אם חלפה לשמח את נפשי / ספר לי חדשות
מקרוב / אשר ראית או שמעת עלי בדרך אשר עברת •

בעו

חדשות רבות הנה מלספור / מלאה התבל דם ואש ותמרות
עשן ; מהומה מלחמה ורעש הכסף / חיל לקראת חיל /
מערכה מול מערכה על כל דרך פגשתי • זה ירח ימים
ראיתי בעיני • • • •

יבין

הם ! מרעת מלחמה שנעה אוני משמוע • על זאת לא שאתיך •
אך ספר נא לי מעוב בני אדם / ממלח הכחמה וכהנה •

בעו

אם אמרתי אספרה מעוב אדם / תמו דברי בעו • והחכמה
בסתר נחלתה •

יבין

אהה ! איך מלאת תמרורים !

בעו

אמנם אחת אוכיר לך / בה תמלא דבר חפץ • זה כששה
ירחים ואנכי באמסטרדאם הקריה / והנה חכם אחד לעיר
ימים / ר' משה לעמאגס שמו / חנר ספר אחד / קטן
ועוב (לפי עדות המבינים) / וקראו בשם אמרה צרופה /
אשר בה הוכיח לודק מנעול הספרדים בקריאת לשון עברית /
בראיתו גם אתה ?

יבין

ראיתיהו קראתיהו / והדברים מלאו חן בעיני / כי כנים הם /
בכל נדקו יחדיו •

בעו

קראת גם אתה המחברות אשר עלו אחריו / מהם דברי
שונה / ומהם דברי זכות על ר' משה לעמאגס בעל
המחבר ספר הזה ?

קראתים.

[ריב]

יבין

קראתים • אך לא אביתי דבר מהם / כן אפגע בדבר ריב
ומזה / ומאלה אמרתי אנדלה ארחק מהם •

בעז

הגידה גא לי אתה אחי ! הראיות אשר הביא בעל המחבר
ספר אמרה צרופה להזדיק קריאת הספרדים מה הנה ?
וכמה סתרו לו רצו המתנגדים לסתור את דבריו ? הנה צהיות
צקריה הואת החדל החדלתי ענוה הספרים האלה לידי •

יבין

רוב דברי ראיותיו אף אם אמת כמה אינם חדשים / כי
כבר נאמרו מפי אחרים (אולי לא קראום המחבר הזה) •
ולמען מלאות מאויך אביר לך את כל בקצור נמרץ /
אך תוכן אמריו ולא כלם אביר • ואנכי אשען על ידיעתך
בכללי דקדוק לה"ק / הלא לא עונת אותם בין הרים
ובנעות אשר עברת ?

בעז

הארץ לא תקלט את המדע / ועל כל לא תתן מנוח לחכמה
הדקדוק •

יבין

עתה פקח אוזיך ושמע • הנה תדע כי לפי מנעא הספרדים
אין לשון עברית יותר מחמשת תנועות פשוטות / ואלו הן
u / o / i / e / a הנקראות באריכות ובקצור / ובעלי
לשון נתנו גם לארוכות גם לקצרות שמות מיוחדים •
והאשכנזים מרכיבים שתי תנועות גדולות / הולם וצירי /
משתי הכרות שונות יחד / וקוראים החולם au / והצירי
ei / והקמץ יקראו o / משונה מתולדתה פתח •

בעז

ההנדל שני קריאת הספרדים והאשכנזים ידעתי / אך הנד
לי ראיות ר' פשה לעמאנס להזדיק מנעא הספרדים •
ראיתו

יבין

ראיתו ראשונה — והיא חדשה — היא / נהיות כי חכונת
כל פועל שלם לפעול לחכמיתו על ידי חמשיים שקולים לפי
הצורך / בלי חסרון וטורף / אם כן הפועל היותר שלם /
כאל ב"ה / אשר נתן שפה הקדושה הוזהר בפי מדברים
הראשונים / למען יגלה איש לרעהו מפני מחשבותיו / לא
נחר כי אם בהנרות פשוטות וישרות / כפי אשר יולאות
מכלי טעם טעם / בלי מקום והרכבה .

בעו

קורא אני על זה את הכתוב : אשר עשה האלהים את האדם
ישר וכמה נקשו חשבות רבים .

יבין

עונ דבר !

בעו

אך הראיה הזאת איננה כי אם אומדנה / ואינה נלחט .

יבין

אמנם ראיתו האחרות / אף כי ישנות / יותר נודקות
ואמרות הנה . הן עינינו הרוואות / שהתנועות מחלפות
לרוב אשה באחרות / הגדולה בקטנה והקטנה בגדולה / לסבת
רדיפות המלות או פירוטתיהן / במקום הרדיפה נעשה תנועה
גדולה לקטנה / והפוך במקום הפרדות . הפחת תשונה
לקמץ בגינית המסק מאמר / כמו אָמַר , וַיִּשְׁחַט .
תחת אָמַר , וַיִּשְׁחַט , וכן להיפך / בפמיכות הענין /
שהיא רדיפה / תשונה הקמץ לפתח / דְּבַר אֱלֹהִים תחת
דְּבַר . בֶּן-אֲבִרְהָם תחת בֶּן וכו' . וכן כשתתרגמה המלה
בתנועות / שהנרות הראשונות תמנה ותרדופנה לאחרות /
תאמר מן יָבֹול , יְבִלְתִּיו , מן קִדֵּשׁ , קִדְשִׁיה .
והנה תראה שגופנים האלה תחלף הקמץ לפתח / ופתח
לקמץ

[רכא]

לקמץ / הירי לסגול , והחולם לקמץ חטף . וחנין מוס
שמעטא שוב , אך אלה באריכות ואלה בקוצר . וזה מתנגד
לקריאת האשכנזים / כי מה ענין הגרת au להגרת o /
או הגרת e להגרת ei לאורך ולקוצר ? הלא לא דומה
ולא קרובה זו לזו .

בעז

בראיה הואת נראה עלומה , אך מזדיקי קריאת אשכנזים
יאמרו / כי החלוק הזה לא יבא באמת מסבת שווי המעטא /
כי אם מליזה סבה אחרת , כאשר יתחלף ג"כ הירי לחירק /
כמו מן סִפֶּר , סִפְרָה ודומיהם מהתחלפות התנועות .

יכין

הלא לפי הכלל לא יבא שוא נח או דגש אחר תנועה גדולה ,
רק כשיהיה הק"נ עם נגינת טעם / לפי שאז מנוול המסך
ההברה תחילת הגרת תנועה קטנה ואחריה יבא הנח או הדגש
כמשפט . וזה נכון לפי קריאת הספרדים , אבל איך תולד
הגרת a מן אריכות והמשך au / או e מן אריכות ei ?

בעז

על הטענה הואת אין תשובה להמתנגדים , בלתי אם יבחיטו כל
דיני תנועה ונגינה הנ"ל , ויהרסו נורוץ עוז חס הבנין אשר
בנה המדקדק הגדול ר' זלמן הענא ז"ל בחכמה ומלאכה .

יכין

גם מסדר הנחת אהר"י אחרי תנועות גדולות תראה כי
צדד מללו הספרדים , הלא אחרי חולם ומלאופים תנוח ר' /
אחרי יירי וחיריק י' , ואחרי קמץ גדול א' או ה' / וזה
לפי שחטויות האלה שוין ומשותפות הן עם האותיות האלה
במולא המעטא , כאשר נודע ע"י הבחינה , וכל זה אין מקום
לקריאת אשכנזים .

בעז

ואת בראיה איננה כי אם רבליים לצדד , לפי שהוא כן על
הרוב . אמנם מלאנו ג"כ אות ה' נחה אחר סגול , אשר לא שיה
לה

[רכב]

לה במוצא מבעט , כמו מִכְסֶּה עוֹשֶׂה קוֹנֶה וכו' .

יבין

סלח לי , טעות הוא בידך , ההפך האלה הוא תמיד משרש ,
אך ה' וי' אחר חולם ומלאופים , וכן הא' וד' אחר קמץ
יבא לפעמים בתוספות , להמשך הכנה . ויען כי נחמה
הלשון באלה האותיות אשרי אלה התנועות , ידענו שיש להם
שווי מבעט .

בעז

נראים דנריך .

יבין

ועוד לו ראייה אחרת , הלא ידעת סנת פתח ננוכה במלות
רִי"ח , שְׂמוֹעַ וכו' , לפי שאות הגרון איננה מוכשרת
היטב לנוח אחר שאר תנועות , בלתי אחר פתח , לשווי
מוצאם מנרון . ולפי האשכנזים , מדוע לא יבא ב"כ פתח
ננוכה במלות מְזֻרָה , יִדְעַ וכו' ? הלא גם התנועה ס
לא תבא מהגרון . הא לך נירור גדול כי גם הקמץ גדול
נקרא באריכות a .

בעז

הראיה האחרונה הוצת נראה לי יותר עצומה מכל אשר
לפניה . אך חולי נראה לי כן , לפי שלבי נעוי לקריאת
הספרדים , אמנם ספק הוא אללי , האם יכנסו דברים לא
ללכ נעוי לקריאת האשכנזים . ואני הנני שטעתי מאיש חכם
אחד , ושמו ר' אליקים מלונדן , אשר הוציא זה כמה
שנים ספר קטן וקראתו בשם עֵין הַקּוֹרֵא , ושמה
הנדיק את קריאת האשכנזים . הבידה נא לי , מה משפט
האיש הזה ומעשהו ?

יבין

האיש הזה הוא איש חס וישר , וירא אלהים מאד , ומופלג
בחקמת הלשון . אך במקום אחת אין נשיאות פנים : מעשהו
בין

עין הקורא לא ישר בעיני . כי אף שיכלול כמה דברים
 עונים ואמרי השכל , בכל זאת הטעות אשר הביא להצדיק
 קריאת האשכנזים האה דחוקות ולחזות . וזר לי שעה על
 דעת איש הזה , אשר לו יד בחכמה ולשון , לעשות לו לחץ
 למען הצדיק המעוות . — וכן אמר לו אחד מאוהבי , עת
 פגשו בעיר לייפציג והלך עמו לשוח בשדה . ויהי דבר ידידי
 אליו לאמור : נפלאתי עליך איש חכם , כי באת להלחם עם
 כל גדולי מדקדקים , להצדיק קריאה הגלולה מהגרת לשונות
 עמים , ולהרשיע קריאה נקיה ונכונה . הן מנלעדי הראיות
 האמיתיות אשר לקריאת הספרדים , הלא און מלין מבין
 כי קריאתם יותר נעים לשמוע מקריאתנו , וקרבה להגרת
 לשונות קדם . העוב טוב לנו להמעיט תפארת הלשון הנחמדה
 הזאת , מורשתנו מימי קדם , ע"י קריאה בלתי נעימה ?
 הלא לא חטאנו לאלהים בזה , אם נצדיק קריאת אחינו
 הספרדים , כאשר לא חטאנו נגד תורה ומצות ה' אם גוסיף
 להקרא בקריאתנו הנשחתת , כי אל דעות ומחשבות הוא ,
 ולא יגיע על גיב שפתים , ומה לך כל המרדה הגדולה
 הזאת ? — וידוע ר' אליקום , ויפן וילך .

בעז

הן שפה אחת ודברים אחדים לכל גדולי המדקדקים האשכנזים ,
 ונרחשם הנקדן הגדול ר' זלמן הענא ז"ל , באמרו בספרו
 צהר התיבה לאמור : "וקריאת הספרדים נכונה בזה"
 ומסבירם הלכו המדקדקים החדשים , ר' יואל ברי"ר ז"ל
 בספרו עמודי לשון , ר' יהודה ליב קראקו בספרו תלמוד
 לשון עברי , ור' שלום כהן בספרו תורה לשון עברית .
 וגם שלשה ראשי מדקדקי זמננו הסכמים ר' שלמה דובנא ,
 ר' שרמה פאפענהיים , ור' וואלף היידענהיים , הנם
 שלא כתבו דעתין זה , היטב ידענו כי קריאת הספרדים
 מלאה חן בעיניהם , ור' אליקום לבדו רוח אחרת עמו ,
 מי יתן ואלעז , מה הביאם לדעה כזאת ? וראיותיו מה
 הנם ?

[רבד]

יבין

פיניו ראו שנס אחרי הסגול והפתח תנוח נח נסתר , ותנא
 בהם ג"כ נגינות טעם , כמו **מה** , **נעל** , **קוראיה** ,
מקרה ודומיהם , אשר בענור זאת מנו המדקקים
 הקדמונים לפני הרד"ק שתי תנועות האלה חחת שבעה
 מלכים , וזה העה את לנו לחשוב , שנס הסגול והפתח נקראות
 פעמים בארבעה ופעמים בקצרה , ואינן תולדות הלירי
 והקמץ . ואחרי כן בנה בשמים עליומיו , לאמר שהחולס
 והלירי המה תנועות גדולות לעולם , בלי תולדה , ונקראה
 חולס au , והלירי ei ; ותולדת הקמץ (הנקראה o) הוא
 קמץ חטף וכו' הכל כקריאת אשכנזים . וזה עיקר ראיותינו .

בעז

הלא דבר הוא , ובמה תסחיר את דבריו ?

יבין

באשר הסחיר ר' משה לעמאנס אותם בלדק ובמישור ,
 באמרו : כי לפי הכלל אשר נחנו המדקקים יתכן לנוח נח
 נסתר אחר ת"ק שיש בה נגינה , לפי שעל ידה תתעלה
 הת"ק לת"ב , אבל אם אין בהם נגינה תרדנה שתי התנועות
 סגול ופתח באמת לקטנותן העלמית . והנה נסתר אשר
 אחרי פתח בלי נגינה במלת **מה** הוא באמת דחיק , וכמאן
 דליתא דמי , והמופת הוא הדגש אשר באות הראשונה במלה
 שלאחריה . וכשל עוזר ונפל עוזר , ונהרס נגין ר' אליקום
 מאלין .

בעז

ובמה הוסיף ר' אליקום עוד להחזיק ולקיים דעתו ?

יבין

באיזה מקומות מדברי המדקקים הגדולים הראשונים , כמו
 קראב"ע ודומיו , אשר עליהם אמר ביושר ותמים , שהמה
 בעלי לה"ק באמת , וראוי להשען עליהם . אמנם הוכחותיו
 מדברי

מדברי הגדולים הנזכרים האלה חינו הוכחות / ולא מהשבויות
 מחשבות / כאשר טען עליהם ר' משה לעמאנא על כהן /
 קח ספרו ראה ותשפוט / כי פה אין מקום ואין עת להאריך.
 ונהפוך הוא / ר' משה הנ"ל הוכיח מדברי החכמים האלה /
 שהמה החזיקו בקריאת הספרדים . והראיה היותר גדולה
 אשר הביא ר' משה לעמאנא שהקדמונים קראו בספרדים /
 היא מבפני המסורת עצמה / אשר מפייהם אנו חיים . ומגדל
 תקף ועוון הראיה הזאת אגידה לך הנה ככתבו וכלשונו .
 ויאתא במסדה פ' וישב (מ' / י"ג) וז"ל : וְהִשְׁתַּבַּח לֵית /
 ומד וְהִשְׁתַּבַּח ה' מַלְרִים (דברים כ"ח ס"ח) / ואחד פסוק
 סימן / וז' העמודים עכ"ל . הפירוש / שהמלה הזאת לא
 תמצא עוד בניקוד הזה בכל המקרא / וזה כוונת לית .
 אמנם נמצא עוד פעם אחת בניקוד אחר במקרא / ר"ל הויו
 בסגול / תחת היותה פה בפסח . והסימן לדעת חיו
 משתיהן בסגול ואיוו בפסח / הוא מלת וז' / במלה הזאת
 שהייתה שתי וויו"ן נגד ב' הויו"ן שבשני המלות האלה / אשר
 הראשונה נקמץ / להורות על הויו של וְהִשְׁתַּבַּח שנפעס
 הראשון בתורה / והנקודה בפסח / והשנית בלירי להורות
 על הפעם השני בפ' כי תבא הנקודה בסגול . ופסח קורא
 משכיל ! אם לא קראו בעלי המסרת את הסגולות ע"ד
 אחינו הספרדים / איך נחנו את הקמץ לסימן על הפסח /
 והאירי על הסגול ? —

בעז

תמה אני אם יש מילה פה ומלפף נגד הראיה העליונה
 הזאת . ויען כי היא נגויה על בעלי המסרת / אשר המה
 לבדם נזרו על דל שפתינו בהשגחה ושחירה גדולה / להורות
 לנו הקריאה האמתית בלשון העברית / ועל פיהם אנו
 חיים / לכן מעתה אין שום ספק בלבי / כי קריאת הספרדים
 בתנועות עברית נכונה היא .

יבין

ענה הסנת ושמע הוכחותי, שהחכם הגדול רלב"ג,
 ואשר בעלי לשון הגדולים אשר נתינו ואשר בדורות לפניו,
 קראו התנועות העבריות כספרדים. בראשון, הלא נראה
 זאת לעינינו משווי החרוים אשר בשירי הקדמונים ההם,
 כאשר החלו להשוות שירי עברית לשירי עמים, בפנין שווי
 ההנדוק האחרונות בסוף כל שורה, ונמצא כי דוגש הגדול
 החריו נומר דרור יקרא וכו': אלהים הן במדבר דהר,
 הדם שטח בראש תדדדדד, ולמהיר ולגדדדד. ונפומון
 יחביאנו וכו', אשר לפי דעת רבים חונר מהראש"ע,
 נמצא זה החריו: אנה ארד מרוחך ואנה מפניך
 אברח, בינותי אין מנוס פאת מערב וגדדדד וכו'.
 חפוש נא עוד בפיוטי הגדולים ההמה, ונמצא לרוב שווי
 החריו, פלא עם ימלא. מלך עם הולך ודומיהם.
 שנית, הלא תראה כזאת גם בדברי הקדמונים ההם, והם
 בעלי התלמוד וכו', נכנסם מלות לועזיות באותיות עבריות
 בחרו החולם במקום חנופה o, והיורי במקום e, כי כן
 כתבו מלת Hypotheke, אפדתקי, כתבו רומי,
 חתת Rom וכו'. נחפלת נחם נשמונה פשרה נמצא:
 וינלעוה לגיונות, חתת Legionen, יוסף בן גוריון,
 אחר מגדולי חכמי קדם וכוותי הקירות, כתב שמו באותיות
 לועזיות Iosephus, ולא Iauseiphus. ואל תשגלי,
 הלא זאת החליפו איזה תנועות בהעתיקם שם פרטי
 מלשון ללשון? איך זה רק התנועות המשקל (präfixa,
 Cet suffixa), אבל בתנועה המקורית לא עשו שום חלוק,
 וכן הדין לפי כללי דקדוק כל לשון.

בעז

נזקק כל אחרי פיק. אך הגידה לי, מחין זא
 שהשכנים החליפו קריאת העברית מאשר הנחיל להם
 אנוקיהם?

מרת

יבין

מרוכב הגלות והעלעול • כי אחרי אשר הגלה הקיסר
שיטום את ישראל למדינת איטאליא וספרד / רבים לא
מלאו מנוח בערי הישוב בארצות האלה / וחשם ופולו לארצות
אשכנז / אשר היתה עוד שממה ושחיה בימים ההם / כסו
פניה יערות נוראות / ואין ערים לשבת • ואך פה מלאו
היהודים האומללים מנוח לכך רגלם • אך לא היתה לנפשם
די מרנוע לשמור ולהקן לשונם / וקמי שפחם בלולה / חלים
מדברים אשכנזים (אשר היא בעצמה לא היתה עוד זחה
ונקיה בימים ההם) וחלים מדברים עברית • לא וחשוב /
הלא גם בלשון אשכנזים השחיתו שלשה תנועות האה / קמץ /
צירי וחולם / והחליפוס זו בזו / כי כן יאמרו / fogen /
leigen / fagen / Braut / legen / תחת / תחת /
Brod • וזה פלא גדול / אשר לא ידעתי סתם ! ועתה
הנני מוסיף הפלא ופלא / איך בא למהשגת החכם ר' אליקום
להזהיר לפני שפחים כזה בלשוננו הנחמדה !

בעז

יש לי רב • נעזבה נא את ר' אליקום בלונדון / וכשוב
דרך ים לאמסטרדאם אל ר' משה לעמאנס • הניחו
לי / חזרו טענות אנשי ריבנו / אשר כתבו שונה נגדו ?
הנה נהיותי בקריה הזאת שמעתי רעש גדול מהקוממיו •

יבין

המה לא כתבו שום סתירה נגד ראיותיו •

בעז

הלא שמעתי וגם אתה הגדת לי / שהם כתבו נגדו /
ומה כתבו ?

יבין

כתבו אך מגלה טפה קטנה מלאה דברים אשר לא
אשא על שפתי מאהבת השלום •

הנימות

טו ב 2 15

[רבה]

בעו

הנינומי • היעז חרה לי על אנשים האלה, הפוגעים
בכבוד ר' משה לעמאנס, ונפיהם אין חוכמות •

יבין

הדבק במדותיו של הקב"ה, מה הוא מאריך אף, גם
אחיה כנוס כעסך, וקדין אותם לכף זכות, אולי מקנאת
ה' לנאות עשו זאת, נחשנם, כי כל שינוי במנהגי ישראל,
אף אם הדבר נוגע בתקון הלשון, הוא פורץ גדר, וימשוך
דברים אחרים אחריו •

בעו

אם כן הנוער באנשים אשר רבים המה, האומרים
בשיחת חולין מלך, בלל, ישקר (נקראת אשכנזים)
תחת מלך, בלל, ישקר, יהיה חוטא, לפי שממנה
מנהג רבים? זכרתי בימי נעורי עמדותי בנה"כ קרוב לשיש
חשוכים אחד, ושמו ישראל, והוא היה מתפלל בתפלת
י"ח כנוסה גדולה: וְאֵשֶׁרָה יִשְׂרָאֵל מִהֲרָה תִּקְבַּל בְּרַצוֹן,
וַיֵּךְ בְּנֵי תַמְרוּרִים בְּתַפְלֵה הַזֹּאת • ונשאלו אותו על זאת,
ענה ואמר לי, שיש לו אשה רעה מאוד, לכן מתפלל
שהק"ה יקבלה ויקחה מאתו מהרה ברגון. והשיבותי לו
בשחוק: מי כתיב וְאֵשֶׁרָה, הלא וְאֵשֶׁרָה כתיב, והם
הקרננות • ולפי מחשבתך ה' לך לאמר: ואשת ישראל •
ויגער בי לאמר: הנס אחיה מן כת המדקדקים וממשיגי
המנהג? ! כה קראתי זה שלשים שנה ואתה באת לשנות
מנהגי !

יבין

נלאתי שמוע דבריך • לך מחתי !

בעו

טרם אלק עוד שאלה אחת קטנה לשאל ממך • מה
עשה ומה ענה ר' משה לעמאנס למחרכיו ?
האיש

יבין

האיש משה ענו הוא / מחל על עלבונו וכפר בכל לבו
 שגת מחרמיו • בוא ואקרא לך את האגרת אשר כתב
 לחברת אוהבי לשון עברית בברלין • שמעיה היטע ולמד
 ממנו להיות ענו וסגלן • וכה כתב :

„והנה תקבלו כזה / ראשונה את מאמרי אמרה
 צרופה / אשר חברתי על מצע ל"הק (עם מכחבי
 השענה והזכות אשר נכתבו על אודותיו) • נכון הוא
 לכם לבקרבו היטב / ולהניד עליו את משפטכם / וכי
 תמלאו בו שוא ודבר כזה / הנידו נא מבתי שאת פני /
 כי זה כל האדם / להודות על האמת • אכן נא אל
 תעו מאשר הנטחכם בשורחכם / והוא : שלא יבאו
 דברי קטעות ומריבות הוך מכפניכם / על כן אל
 תדברו אל מתנגדי אשר קמו עלי מטוב ועד רע / כי
 הי אני ! כבר סלחתי לעונם • הן אחת יהנה חני /
 כי בתחלת זאת מכתב השענה הראשון לאור היום /
 יראה ורעד יבא כי ותכסני כלאות / כי נער ורך הייתי /
 ולא ידעתי / כי זה חלק כל אשר יבא בשער בת רבים
 לחוות דעתו לאהבת האמת • — אמנם כאשר אמרו לי
 החכמים וגבונים / כי אין לשעות בדברים כאלה / וכי
 לא יכלו להרע עמדי / ישבתי שקט ושקט מבלי השיב
 להם / וסלחתי לעונם בכל לבני • אמנם להיות ששפת
 אחת תכון לעד / אם יש את נפשו להוסיף על פניהם
 על חטאים אשר חטאו נגד הלשון / וזה עשו / רק
 השמרו לכם פן תוכיחו על אשר עשו עמדי / כי לא
 הרעו לי מאומה • אבל נהפוך הוא / תחת אשר שגרו
 להבאיש את ריחי / מלאתי חן בפניי חכמי לב ומביני
 מדע וכו' וכו' •“

ועתה בעו מיודעי ! מה תאמר לאיש כזה ?

בעז

אני אומר : מי יתן והיה לבני שלם כלבנו ! כי זה

מדה

מדה היותר טובה באדם / למחול על פלוננו . גם דרכי
כהניח איש הזה יקר בעיני מאוד / כי הוא כוכב לשון עברית
לחב ונקיה מאוד / וכמוהו ילמדו כל בני ישראל קסת הסופר /
וקחי לשונם קלה ונקיה / בלי חדוד ולחץ .

יבין .

אף אני אענה אחריו : מי יסן והיה לנכד זה שלם
עם אלהים ואנשים תמיד ! ושלום יהי' לך עם כל יושני
חלד / וקשא המיד שגיאאות אנוש / כשנס הוא בשר .

תמו דברי שיחה

— ל —

ב

תולדות גדולי ישראל

תולדות החכם המליץ הגדול והמפואר המנוח
כמהוריר גפרתלי הירץ וויזל זצ"ל

(התולדה הזאת כעתפה (ככונה שנויים) מספר זכר צדיק /
אשר חכר ר' דוד פרידריכספעלד (אחד מילדי קהלתנו /
המתגורר ימים רבים באמסטערדאם) לזכר הנדיק והחכם
הג"ל * ופה נעתק אך הקיצור / רק דברים המונעים בקפרי
חיי המנוח / תולדותיו ומקורותיו / וספריו ושיריו אשר חכר /
אומנם יתר דברי ספר זכר צדיק הזה / אשר הוסיף ר"פ
למחוד לספור התולדה הזאת / והמה מאמרים ומשפטים בענין
מעמד ומאכל הלשון / ומעמד הזמן וכו' / עזבונו למען הקיצור /
והספן בהם הלל יקראם בקפרו הג"ל *)

כסמים

בסמים יקרים / נטף ושחלת / מור ולטנה / אף כי אש
 אכלתם ואינימו / עוד חעל קערקס ריח ריחוח /
 עודנו ישמחו להם ואנשים / כן אחד גדול זדיק, וחכם / גם
 אחרי זאת רוחו ואחרי שובו לאדמתו / דברי חכמתו הכתובים
 בספר / חכם ישמעל ויוסף לקח / ורבים מדלת העם יתאוו
 תאווה / ישקדו על דלתות המשכילים / ילכו ולא ייגעו /
 ירגלו ולא יעופו / למען דעת קרוא ספר ובין דבר / ומלאה
 הארץ דעה כמים לים מכסים * על כן היתה למנהג מימי
 קדם / בין כל העמים אוהבי דת מוסר וחכמה / בחות איש
 חיל הגדול מאתו / הן ביראה תורה וחכמה / או בגבורותיו
 ונמלחמתו אשר נלחם / פדה ויושע את עמו ואת מולדתו /
 אשר צוה לשלום לאשר : בוא הנה ! ויחזקו בחכמה כל
 ימות / ויקימהו ביושר למען יעמוד ימים רבים / לכתוב
 בספר את דברי ימי חייו / את כל אשר עשה / ואשר השכיל
 ואון וחקר וחקן / למזכרת תהלת הנחסף / וזכר זדיק
 לזכרה *

נודע ביהודה וב ישראל גדול שמו / ה"ה החכם השלם /
 המליץ הנפלא / המשורר הנשגב / איש זדיק תמים מהור"ר
 נפתלי הירץ וויזל ז"ל / אשר עלה השמימה בעיר
 מולדתו האמבורג כנן שמונים שנה לחיי תפארתו / ונקבר
 ביום א' כ"ב אדר שני תקס"ה לפ"ק / בעיר אלטונגה /
 בבית עלמין של הספרדים * אביו היה איש נכבד כהר"ר
 ישישבר בער ז"ל / והוא ישב ימים רבים עד יום מותו
 בעיר קאפענהאגען קרית מלך רב בדענימארק המדינה /
 ויטי מהקדושים בהיכל / ומהרואים פני המלך והגבירה
 והשרים היושבים ראשונה במלכות * ואב אביו זקנו ר'
 יוסף ז"ל היה אוד מו"ל מאש במהומת הנורר חמיל
 שנת ק"ח לפ"ק / מעיר באר במחוז פאדאליען *

והנה קורות ימי עלומי המנוח הנכבד ר' הירץ
 ז"ל לא נודעו לנו / כי מרוב ענותנותו לא העלם על לוח
 וספר / והוקנים אשר היו בני גילו / מעשים הם כעת על

עמים / ומרוב התלאות אשר עברו על עמיה • אין חוון
 נסרץ / ורוח המשוררים והמליצים המחרונים היתה נוקה
 ומבולקת / ואף אם כתבו שירים ומרוזים על לוח וספר נשפת
 עבר / אין עוון וטעמויות במליהם / וכל קורא ומרוחיהם
 יראה בהשקפה ראשונה כי מן ערכם מערך שירי קדם / הן
 במחשבות והתמונות הנשגות / הן בערך תהלוכות הלשון
 וטעפותיה • גם הגאונים הגדולים / המפולחים בכל סתרי
 תורה / אשר הרבו לחבר ולחקן שירים וזמירות / אם אמנם
 כי לפעמים מאד עמקו מחשבותיהם / ויש הכניחו במעמקי
 פיוטיהם סתרי סודות ממדרגים וטאמרי חו"ל / ובהנה / בכל
 זאת בערך נעימות השיר / ותפארת מחמד הלשון והמליצה
 לא בא בנושם הזה אשר נמצא בפחות משירי קדומים • ומאד
 השחיתו חלק לשוננו הנחמדה ע"י הלחץ אשר עשו לה /
 לערוך חרוזיהם במערכת מספר היתדות והתנועות ושווי
 ההברות בסוף כל חרוז • כי המה הלכו בעקבות משוררי
 עמים נשירי לשונותיהם • אמנם לא דרכי לשון העברית
 דרכיהן / ותוקף עוזה הלא ימצא אך בקולר המאמרים
 ובדוריהם ושליונותיהם / כידוע • לכן השתנה פני שפה הקדושה
 כזאת תחת עט סופרים האלה / וכל רואיה לא הכירה כי
 היא בת עבר • אך בדורות אחרות אחריהן / בפרט בשנות
 מאה הראשונות לחלק השני / חיו במדינות איטאליא חכמים
 וסופרים גדולים / אשר החלו להחזיר עטרה ליושנה / ובחרו
 בשפה נקיה בערך ודמות הלשון הנמצאה בנביאים הקדושים /
 ובראשם היה המליץ והמשורר הגדול ר' חיים לוצאטזי ז"ל /
 אשר דברי שיריו מתוקים כנופת זופים לחיד כל טועם
 במטעמיהם • אך חף הוא נכשל במנהג המשוררים אשר
 לפניו / כי החזיק במדות היתדות והתנועות / וע"י זה סר
 גם הוא לפעמים מנועם דרכי שיריו ומתהלכות הלשון
 האמתיות / והיחד ברכתו / ומחלה וחלפה ראשו / לפגום
 לפעמים (אמנם רק במקומות מעטים) משפט הלשון וחקה • —
 עד הנקט כשחר אור בן יששכר / והופע על מחשבי
 המליצה

המליצה יפעת נר נשמת הקדוש המנוח הנכבד ר' נפתלי
 חירץ ווירל ז"ל . הוא הסיר כל חוז מנין שדי המליצה ,
 וסקל מסלוחיה , והרים כל משגל ממלאכת שירי ענניק ,
 והיחדות והלחץ אשר נקשר עמם גרוש גרש מפניה , ומחמס
 העמיק לנאר ולנרר תכונת כל שרש ושרש וסרעפותיהם על
 נכון , וספי שפתו ברורה ונקיה , ורוח השיר אשר עליו
 נוססת ביתר שאת ויתר עז היסס בעורריו , להרים מליטותיו
 השמימה ; אמריו עלומים ונחמדים , קלים ונבוכים , כלם
 אהובים כלם ברורים , אף חכמתו וידיעותיו עמדו לו כאשר
 נראה למטה .

שנת תקכ"ה קס והתעודד איש בנור החיל הזה ויביא
 לאור את ספרו , אשר קרא שמו בישראל לבנון , ונסה
 את חלקו הראשון גן נעור . בו דנר נכבדות על מקצת
 שמות הנרדפים , הס המה השמות הנבדלים במכתב ומבטא ,
 אמנם כמעט יורו על מונח אחד , ויתור ויחקור למאז גם
 את הנבדל הדק במובנם למחלקותם , וידנר נכבדות עליהם
 בהשכל ודעת , ויעד על דבריו עדים נאמנים מתנ"ך ומדבריו
 חז"ל ומפרשיהם , והדברים עמוקים מאד .

בעת ההיא (שנת תקכ"ה) עמד המנוח הנכבד ז"ל
 בעיר אמסטרדאם בבית הגביר ר' בנימין ב"ר פייטל ,
 ויהי לו למוזיר כותב בספרי המסחר , ויריץ את אנדומו
 ויהי שכתו כנבדל האיש וכנבדל ענוותו . וגם מבלעדי זאת
 בדרך ה' אותו בכל אשר כנה וישמח בחלקו . — ועוד מעט
 ללדיק מהמון רשעים רנים . ובאשר הדפים החלק הראשון
 מספרו לבנון פתח שקו ולא חמל על כספו , ויחלק בעיר
 אמסטרדאם את הספרים לחכמים האוהבים ל"הק , חסס אין
 כסף . וגם העשירים הנכבדים אשר בעיר שמו לו כבוד ,
 ויקחו מידו את המנחה אשר הביא להם . החלק הראשון
 הזה התפשט ענינו ונא בארצות , וישמחו בו חכמי ישראל ,
 אשר לא ידעו קרוא בספרי לשונות העמים , מאד מאד .
 וכאשר מלאו במונח השרשים לדעת המחבר קשר הענינים
 והמשך

והמשך המליצה נכמה מקראי קדש / אשר היו מלפנים
סתומים וסתומים בעיניהם / וקנה נפש ורוח להם • בעת
היה הכל עם המחנך להקדש ביהודה ויבדל ישראל מאד
לאמר : מלאה המליצה העברית בואל באמן לה •

לתקופה השנה הזאת (שנת הקכ"ו) הולך לאור חלק
שני מספרו לבנון • בחלק הראשון דבר על עניני השכל
ובחזיון / ובחי כחותיו ופולמוסיהם למיניהם כפי ערך ויחס
המשיג והמושג ; ויכתוב בספר חק ודבר מלת חכמה / ויב
לה בדר כל יסוד / ויבאר את עניניה ברחבה • והמליצה
נעימה / ומרומה כנחל יפה בין ערונות שונים ויילו
חיימו / ויקרא את שם החלק הזה גן נעור • בחלק השני
(אשר גם אותו קרא בשם גן נעור / בלתי לפתחה אשר
שם לפניו קרא בשם מבוא דגן) באר כל כתובי תנ"ך אשר
במלא שמה אחת מלשונות חכמה לפי צניניהם גורמיהם
וכווניהם • וגם בספר הוא הראה את ידו החזקה בחכמת
התורה וסורת נפש המשכלת • הוא העמיק מאד אל ענין
תהלוכות הנפש והשתנות טעמה / כפי מוג הענינים הרבים
ושנים מחולה לנפש / האיר לנו אור והופע לנו נכמה מקראי
קדש ומחמרי חול / והיו לנו כלפיתת דבש • וכאשר הלכתי
ה' בידו / לנגות את כל יסודותיו על המושכלות הראשונות /
משפטי ותולדות חקי הכניון וההלך השכל / אשר לא יתיצב
לפניהם כל מכיש וכל עונה עוות / ומצטח עוו שם לדבריו
ממקראי קדש / אשר יתנו עדיהם עליו וידיקום / וישאו לו
שלוס כל בני ישראל היושבים במדינות שונות / וישתחוו לפני
דורת כבודו מרחוק / כאשר נשאו את שמו על שבת •

והי כאשר הולך המחנך כסף רב בהולאות הדבוס על
ב' החלקים האלה / לא אמר עוד לחלק גם את ספרו השני
מחנת חנם כאשר עשה בראשונה / וולתי למכרם אל ארבע
חכמה • אכן — גם ששית הכסף אשר הולך לא הושב
למחנך / כי אמר העם : נמחר כסף מחכמה והב מתבונה •
אהה ! במקרה זה יקרה לכל בעלי חכמה בעמנו / עת
יחסור

יחסור להם נכסים אחרים להחיות את נפשם ! — ויהי מקץ
שנתיים ימים אחרי כן , כאשר באו דבריו בארץ איטאליא
ופולין , אז שלחו רץ לקראת רץ להביא אליהם את ספרי
המחבר , ומדי לכתם ובואם פעם אחת תמו נמכרו , ולא
נמלאו כי אם מעט מזעיר אנה ואנה .

כל עת שבתו המנוח הנכבד באמסטרדאם ילא ובא
בבית חכמי ישראל אשר לקהל ספרדים ואשכנזים ובבית
הגבירים , וימלא חן בעיניהם . וידע כל העם כי ירא
ואוהב הוא את ה' בכל לבבו ואת מלותיו הוא שומר , ובכל
מקום ועת אשר הפאספו יחד נכבדי העיר התחנונו לו ויקראו
לאמר : כבדנו נא בוא ושנה אתנו למען נתעלם בחגרתך ,
העף אלינו אחרי פיד' וגשיל . וזה לכס האות והמופת
הגדול על זדקתו ויראתו השלמה : כי רבים מאנשי חברתו
אשר ראו פניו יום יום , ולכס לא נכון באמונת ישראל ויפסחו
על שתי הסעפים , ויעו שמאלית , ידע הוא לפתותם
בחקק לשונו ובמליצתו הנשגבה , עד השיב אותם מולמות
להתלונן בלל שדי .

אחרי הדברים האלה ימים לא כביר הלך מאמסטרדאם
לעיר מולדתו האמבורג במאות אביו עליו . ויתחבר שמה
עם סוחר העיר , ויברך ה' את מעשיו . אז אמר לעשות
לו בית ולקחת לו אשה , כאשר עשה . ויתחתן את עלמה
אחת טובה ויסיפיה ויראת אלהים , מ' שרה ברת המנוח
ר' מענדל פאלאק (גאקיש) ז"ל , חתן הגביר ר' אליהו
שייער ז"ל ממעפפה רמה וידועה בישראל , ויולד לו ממנה
בנים ובנות . ויחי בהאמבורג ארבע או חמש שנים בשלום
והשקט . ויהי לו היום למלאכת מחית ביתו , והלילה להבין
ולחקור בתורתו הקדושה ובדברי חכמים וחידושים . נעת
היה דרש וחקר וכתב ספרים רבים , רובם הוליא אחר זה
אחד לאחד לאורה .

בשנת תקל"ד קראהו הגביר ר' יוסף ב"ר פייטר
ז"ל לבוא אליו ברלינה , להיות לפניו בבית המסחר אשר לו
ולעשות

ולעשות את מעשיו / ויעד לו שכר כפי הראוי למתן נדון .
 ויחל המנוח הנכבד ז"ל / וילך לעיר הואת מלאה קבצים
 ומשכילים בכל מדע . שם מצא את עטרת תפארת ישראל /
 ר' משה בן מנחם ז"ל / וסבי אהבתם נפלאה מאד .
 בשנת תקל"ה הביא לאור באורו על מסכת אבות /
 ויקרא את שמו "זין לבנון" . ורבים מבני ישראל כיושני
 צרלין וכיושני ערים אחרות קדמו פניו וימיהו לקראתו
 וינשיחוהו בכתב ידם לקחת ממנו הספר הזה בעמיר אשר
 יושט עליהם ממנו / ויחזיקו על ידיו הרבנים הגדולים אשר
 בישראל בהשכמותיהם להעיד על יראתו וזדקתו ועל עולם
 חכמתו בחקירת הקורה והמליצה העצירה . בספר הזה
 הראה נפלאות נבואר מאמרי בעל אבות ותוכחת מוסרם /
 וירד לעומק מחשבתם ע"י יך רעיוניו ורוב מדעיו בצורה
 ובשרשי הלשון .

בשנת תקל"ז הוליד לאור ספר חוכמתה רבבא
 דשרבא מלכא / אשר העתיק מלשון זרפת לשוננו /
 ובארהו באר היטב / ויקרא שם באורו דורה דין . וגם
 הספר הזה נתן אל המתנדבים בעם / אשר שלחו את ידם
 בחתימת שמוסם לקחתו בעמיר קבוצ . כל רואה ומבין לשון
 הפתקתו יגיד : אלה הדברים נכתבו אלפים שנה ערם הולד
 המחבר / כי לשונו לשון עבר האמתית . הספר הזה כולל
 משלי מוסר ותוכחת משרים / ודברי שנה ליוצר כל ד"ה /
 ובאורו הוסיף המחבר אמרי לקח ודעת לבאר תעלומות
 שרשי לשון תנ"ך / וידבר נכבדות על מעשי ה' ונפלאותיו
 בארץ חם / ועל נקיעת היס וכו' . לך וקרא את הדברים
 מעל הספר ותשנע נועם .

בעת ההיא והגביר ר' יוסף ב"ר פייטל די"ל בא
 דימים / וירא מנוחה כי טוב / ויחדל מלספור עוד / וישבות
 ממלאכתו ויבחר בחיים שלום ושלוש / ויעזוב את המנוח
 הנכבד / וילך וישב מביתו . — אז החלו ימי עוני ומחפור
 להחכם הדיק הזה / כי גם שכר גם עבודה לא היה לו עוד .
 אהה

אכה ! מדוע בורל הצדיקים עוני / חנל חכמים דלמה
 ויגון ! — הצדיק הזה היה יודע מאוד בודל ערכו ויקר
 ספארקו / לכן כשתהו בלימה ולא יכול לגלות מחשבו לבני
 אדם / או להוריד כבודו לאחיו באחת מעבודות הפחיתות
 למלאות נפשו כי ירעב / גם כה ומקום לא היה לו להיות
 פועל עובד / כי כל עמו כנר הורגל לשבת באהל חכמה
 זמורה / לדרוש ולחקור / וכל צרותיו ומרודו לא התלונן
 על פגעו ומקרהו / רק בטח בכל עוו על אלהיו / אשר בו
 וצחורתו האמין בכל קירות לבנו / מחשבו ותמרודו לא
 נבלה לעין אדם / כי אך בסתר העלים את צרותיו / ומי
 יודע אם אחת לשבוע הי' מאכלים מבושלים בניתו ? אכן
 הנגידים הכתנות והצעפים אשר עליו ועל אשתו ועל בניו
 ונשותיו בלכתם לרחוב העיר / כלו אמר כבוד / ועוהר
 מלבושיהם כחאר פניהם' .

אך בפעם הזאת מהר שלח לו אלהים ישע ועזרה /
 כי נתן בלב נדיבים רבים / אלהי תורה חכמה ומושר /
 ויבקשו את פני המליץ הנכבד ו"ל לקרוא למניהם מעל ספר
 תורת משה שמים ושמש פעמים בשבוע מקרא מפורש מפיו
 ושום שכל / וגולה אליהם כל בחורי חמד ונטעי שעשועים .
 ובה החזיקו אותם ואת בני ביתו בכבוד / כי התעשת להם
 ויעש כרצונם / וירוח לו .

אז אמר להוציא לאור מדרש מלים בלשוננו הקדושה /
 והוא באור שרשי הלשון ונדרים / יסודותיהם תולדותיהם
 ומוצניהם ראשונים שניים ושלישים . אמנם מאשר המלאכה
 רבה וכבדה / והטון והכסף הנדרך לה עמוס מאד מאד / על
 כן שב ממחשבתו / ולא יום זה עוד / בלתי התאמץ במעשיו /
 לקרוא ולפרש כתובי התורה באוני הנאספים אליו .

והנה כאשר החל המנוח הנכבד ו"ל לבאר את המקרא
 ומליצותיה על פי חקי השכל / ויהי העם נדון / כלם
 העידו והגידו / שנפשו נפש חוקרת ונשגבה מאד / גם את
 חזקתו המליצה תואמים יולד . אכן התלוננו ורנו עליו
 בדברים

בדברים אשר חדש נעשה בראשית • יש אשר אמרו : שנה
 האיש בחכמה הטבע , דרכה נסתרה ממנו , על כן דבר איש
 כזבים • אל בופאן ואל באנעט ואל פאר חכמי הטבע ואל
 אשר הביאו בספריהם לא הביע • והוא אמר : גם אני
 התבוננתי א טהלך הטבע ודרך זאת בחוקים אל הפועל , ועל
 דברת בני אדם לא אחוש , מכן גיקאמאכוס עד לוואפאנע ,
 כלם מחומר קירצו כמוני , רוח היא באנוש , וה' האיר עיני
 בקורתי • והנה כל איש אשר ידע את נפש הנכבד הזה , וירא
 לכתו שבתו וקומו וכן לרעו מקרוב ומרחוק , יענה בו דרקותו ,
 כי בלבב שלם ולא בגשש רמיה ירא ואבס את ה' וקורתו ,
 על כן בהקנן רעיונותיו יחד , ויעלוהו עשתנותיו בלגת אש
 השמימה , ויהי כאשר חוק עליו כח דמיונו , אז ינובב מליצות
 כשנבות , יגיד עלומות — והאמין בה' כי מידו נתנו לו • —
 מנעוריו לא פנה ביחוד אל אחת מחכמות העמים , כי אם
 בקורת ה' לבדה , ובמליצות ל"הק היה חפצו , ואליה שם לבו
 ועיניו כל הימים • וגם כי הנדיל ויקרא בלשונות העמים
 ובספריהם , לא ללמוד ולגלות נסתרות עשה זאת , אך אמר
 להזיל את נפשו מן הבטלה ולהתענג את הימים כי ארכו לו •
 לכל החכמות אשר קרא בספרי העמים אמר שהמה רבב עמל
 ואון ושטי כזב , אך בתורתנו לבד נחרה נפשו , באמרו :
 היא אם כל החכמות כלכן • על כן ידיו לא היו חסורות
 כאשר חקר באחד המקומות בהר"ך נעשה בראשית , כמו
 בחקות השמים והארץ בהבראש , בשטף מי המנוול וכדומה ,
 וכאשר הנחה דרכו אל אחת מחכמות הטבע , לא שאל את
 פי רבבות החכמים אשר היו מלפניו , אמנם נחר לו לבדו
 את הדרך הישר בעיניו , ויתהלך בה לארכה ולרחבה ,
 ויעש לעיניו את הנריאה • —

בשנת תקל"ח בשר החכם ר' משה בן מנחם ז"ל
 בקהל עדת ישראל להוציא לאורה חמשת חומשי תורה עם
 תרגום אשכנזי שלו , ועם באור ומקור סופרים , וכן עשה •
 בספר בראשית ושמות החויק על ידו המדקדק הנודע לשם
 ולתפארת

ולתפארת ישראל מ' שלמה מדובנא שי' , לפתח לנו
 המורגס ע"פ התרגום , וינד לנו העטס מדוע ככה תרגם
 המורגס , ויתקנהו בתקון סופרים • אכן מספר שמוח והלצה
 הרחיק מהר"ש כנ"ל את נפשו מעבודה זו , ויחדל מעור עוד
 לרמב"מן ו"ל , או קרא המורגס להמנוח הנכבד מ' הירץ
 ז"ל לאמר : עורני נא ! וישמע בקולו וירץ כגבור לקראתו ,
 ויבאר לפניו את שלשת חלקי תורת משה ויקרא , במדבר
 ודברים (יש אומרים ששני הספרים אחרונים איש אחר בארם
 ולא רה"ו) • וכבר העידו גדולי התורה אשר לא נעלם מהם
 כל מחצא וסתר בסדר קדשים , על המנוח ועל באורו לספר
 ויקרא , כי פלא הוא מעשה ידי אמן . ועל פי הרוב הוכיח
 ככה שרשי המלות ודתי המליצה דינים רבים ותולדות
 תולדותיהם , אשר העלו חכמי משנה והתלמוד בפלפול
 העצום , ונרות ה' אשר עליהם • ויוסיף המבאר לשמוח
 בזה , ואמר : כל התורה שבעל פה כבר נכללה בתורת משה ,
 וכל מיני בהורות שרשי הלשון יקראוה מעליה •

(ויתר בחורש הבא)

מכתם

כמו דלי ידקה ישוח למבוע
 לחשוף מגבא מים
 בן איש חנה מול עשיר יכניע
 למען מסרת ידים •